

ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ В КОНТЕКСТІ ФІНАНСОВОГО ПРАВА УКРАЇНИ

THE NOTION AND CONTENT OF FINANCIAL SYSTEM IN THE CONTEXT OF FINANCIAL LAW OF UKRAINE

Веремєєва О.Р., студентка III курсу

*Інститут прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Лісовська В.С., студентка III курсу

*Інститут прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Польщикова А.В., студентка III курсу

*Інститут прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

У статті досліджуються поняття і зміст фінансової системи в контексті фінансового права в Україні. Зазначається, що під час визначення фінансової системи вітчизняні дослідники приділяють особливу увагу підприємствам реального сектору економіки, оскільки саме вони створюють ВВП країни, а отже, є відправною точкою для подальшого розподілу та перерозподілу фінансових ресурсів. Таке розуміння фінансової системи впливає з домінуючої ролі державних фінансів, що наразі продовжують відігравати провідну роль в економіці України.

Зауважується, що в Україні за останні роки значно зросла роль державних фінансів, оскільки в період 2010–2016 рр. відбулися суттєві зміни у структурі фінансової системи країни, і було здійснено створення нинішньої фінансової системи з домінуванням державних фінансів у всіх її секторах. Отже, не можна ігнорувати такий підхід, що ґрунтується на розумінні фінансової системи як активу економічних відносин щодо розподілу та перерозподілу ВВП з домінуючою роллю державних фінансів саме з точки зору економіки та її узгодження із законодавством України.

Через те, що чинне фінансове законодавство не містить визначення фінансової системи, автори наводять кілька обґрунтованих комплексних концепцій для розуміння останньої, що сформувались у науці фінансового права. Автори статті акцентують увагу на тому, що, порівнюючи наведені ними дефініції фінансової системи, можна побачити певну невідповідність, оскільки остання визначається як динамічне фінансово-правове явище.

Зауважується, що розуміння фінансової системи як динамічного фінансово-правового явища призводить до отождолення або змішування цього поняття з такими дефініціями, як система фінансових правовідносин або фінансова діяльність. Таким чином, автори пропонують розглядати фінансову систему як статичний, стабільний, але доволі умовний набір певних елементів.

Зазначається, що підсистеми (типи) фінансової системи можна розділити на дві великі групи: публічні (державні) і приватні фінанси (підсистема першого рівня).

Наостанок автори торкаються проблеми необхідності наближення українського фінансового законодавства до вимог міжнародно-правових актів, зокрема у сфері регулювання фондового ринку, банківської і страхової діяльності.

Ключові слова: фінансова система, фінансове право, фінансові ресурси, державні фінанси, приватні фінанси, фінансові правовідносини.

The article examines the notion and content of the financial system in the context of financial law of Ukraine. It is noted that in defining the financial system, domestic researchers pay special attention to the companies of the real sector of the economy, because they create the country's GDP, and, therefore, are the starting point for further distribution and redistribution of financial resources. This understanding of the financial system arises from the dominant role of public finances, which currently continues to play a key role in Ukrainian economy.

It is noted that the role of public finances in Ukraine has significantly increased in recent years, since, in the period 2010–2016, there was a significant change in the structure of Ukraine's financial system creation of the current financial system with the domination of public finances in all its sectors. Thus, one cannot ignore such an approach, which is based on the understanding of financial system as asset of economic relations over the distribution and redistribution of GDP with the dominant role of public finances from the point of view of economy and its coordination with Ukrainian legislation.

Due to the fact that the current financial legislation contains no definition of the financial system, the authors provide several well-founded complex concepts for understanding the latter, which formed in the science of financial law. The authors of the article emphasize that comparing their definitions of the financial system, we can see a certain discrepancy, as the latter is defined as a dynamic financial and legal phenomenon.

It is noted that the understanding of the financial system as a dynamic financial and legal phenomenon leads to the identification or confusion of its concept with the concepts of the system of financial legal relationships or financial activity. Thus, the authors propose to consider the financial system as a static, stable, but rather conditional set of certain elements.

It is noted that the types or subsystems of financial system can be divided into two major groups: public and private finances (subsystem of the first level).

Finally, the authors address the problem of the need to bring the Ukrainian financial legislation closer to the requirements of international documents, particularly in the regulation of the stock market regulation, banking and insurance activities.

Key words: financial system, financial law, financial resources, public finances, private finances, financial legal relationships.

Постановка проблеми. Фінансова система є відображенням економічних відносин, які формуються і розвиваються в рамках економічної системи. Сучасна фінансова система країни – це відображення каналів грошових потоків між економічними суб'єктами – державою, підприємствами, домогосподарствами та фінансовими посередниками. Тип фінансової системи та її основних учасників визначається структурою фінансової системи та обсягом її сфер. Протягом останніх років світова фінансова система

перебуває у стані турбулентності. Тому сьогодні основним завданням є пошук нових шляхів зниження ризиків, що спровоковані фінансовими системами окремих країн. Остання глобальна фінансова криза зробила певний внесок у ці зміни, як зазначено в наукових працях Куо-Ченг Ценга [1]. В основі зміни парадигми у функціонуванні світової фінансової системи та фінансових систем окремих країн лежить фінансове право, що формалізує всі фінансові відносини. Ла Порта та інші проаналізували 49 країн щодо

взаємозалежності фінансового права та моделі фінансової системи й визначили, що остання формується залежно від рівня захисту прав власників, інвесторів та кредиторів [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В останні роки ґрунтовним дослідженням фінансів, фінансової системи та пов'язаних із її функціонуванням проблем займалися такі науковці, як О.Д. Василик, О.Ю. Грачова, С.В. Запольський, М.П. Кучерявенко, А.С. Нестеренко тощо. Однак, попри численні наукові розробки, враховуючи динаміку розвитку фінансово-правових відносин, у юридичній науці сьогодні так і не склалося єдиного підходу стосовно визначення дефініції фінансової системи та її змісту, що й зумовлює актуальність обраної теми дослідження.

Мета статті. Мета запропонованої статті – визначити поняття і зміст фінансової системи в контексті розгляду фінансового права України на сучасному етапі державотворення.

Виклад основного матеріалу. На відміну від загальноприйнятого світового підходу до моделі фінансової системи, під час визначення фінансової системи вітчизняні дослідники приділяють особливу увагу підприємствам реального сектору економіки, оскільки саме вони створюють ВВП країни, а отже, є відправною точкою для подальшого розподілу та перерозподілу фінансових ресурсів. Такий підхід є актуальним в умовах слабкорозвиненого фінансового ринку, який виконує функції посередника. Таке розуміння фінансової системи впливає з домінуючої ролі державних фінансів, що наразі продовжують відігравати провідну роль в економіці України.

Державні фінанси – це економічна концепція, що сприяє виконанню цієї функції в державі, фокусуючись на політиці, яка спрямовує використання ресурсів і стратегії фінансування, таких як позики та оподаткування [3, с. 172].

В Україні останніми роками значно зросла роль державних фінансів, оскільки в період 2010–2016 рр. відбулися суттєві зміни у структурі фінансової системи країни, і було здійснено створення нинішньої фінансової системи з домінуванням державних фінансів у всіх її секторах. Зокрема, у банківському секторі, що є домінуючим серед фінансових посередників в Україні, найбільша частка активів і пасивів належить державним банкам, особливо після націоналізації у грудні 2016 року АТ «КБ ПриватБанк» – лідера української банківської системи за його активами та пасивами. Операції на фондовому ринку з облігаціями внутрішніх державних позик майже повністю замінили акції і корпоративні облігації.

Враховуючи цю ситуацію, із точки зору збереження системного підходу до дослідження фінансової системи України не можна ігнорувати такий підхід, що ґрунтується на розумінні фінансової системи як активу економічних відносин щодо розподілу та перерозподілу ВВП з домінуючою роллю державних фінансів саме з точки зору економіки та її узгодження із законодавством України.

Фінансова система є однією з базових та основоположних категорій фінансового права України. Чинне фінансове законодавство не містить визначення фінансової системи, хоча деякі закони про фінансовий сектор дають визначення її підсистем. Водночас у чинному законодавстві використовуються такі терміни, як грошова система, валютна система, кредитна система тощо, але вони не мають законодавчих визначень, що призводить до різних тлумачень цих понять, а отже – до різного розуміння їх структури та змісту.

У науці фінансового права сформувалося кілька обґрунтованих комплексних концепцій для розуміння фінансової системи:

– як складна багаторівнева система відкритого типу, що є структурованою сукупністю організованих і взаємопов'язаних елементів, об'єднаних загальним функціонуванням та єдиною метою. На основі цієї концепції пропонується визначити поняття фінансової системи як

внутрішньо зумовлену сукупність взаємозалежних і інтегрованих областей, сфер та інститутів, які є специфічною групою фінансових відносин, що опосередковують формування, розподіл та використання ресурсів держави, органів місцевого самоврядування, підприємств різних форм власності, фінансових інститутів [4, с. 75];

– як сукупність стійких типів економічних відносин, які охоплюють усі форми державних та приватних фінансів, відомих високорозвиненим індустріальним суспільствам. Виходячи з цієї концепції, пропонується розуміти фінансову систему як ефект, що досягається за допомогою фінансової діяльності держави, спрямованої на початкове чи загальне регулювання економічної діяльності, що потребує подальшого розвитку з використанням усього спектра правового регулювання [5].

У той же час у довідковій та енциклопедичній літературі фінансова система визначається як сукупність регульованих фінансово-правовими нормами окремих елементів фінансових відносин та фінансових інститутів, за допомогою яких держава створює, розподіляє та використовує централізовані та децентралізовані грошові фонди. Проте щодо елементів фінансової системи зазначається, що фінансова система складається з централізованих державних фондів (державного бюджету), фінансів підприємницьких структур, централізованих цільових фондів, державного кредиту, резервних та страхових фондів, фінансового ринку [6, с. 371].

Порівнюючи вищезазначені дефініції, можемо побачити певну невідповідність, оскільки фінансова система визначається як динамічне фінансово-правове явище (фінансові відносини), у якому її структурні елементи є системою їх правових відносин.

Ці погляди на структуру, зміст фінансової системи та її дефініцію є поєднанням простих, а саме суб'єктивної, об'єктивної (фонди) та інституційної, концепції фінансової системи. Слід також зазначити, що в юридичній та економічній літературі трапляються різні погляди на фінансову систему, які певною мірою відтворюють, об'єднують або надають детальне опрацювання останньої. Вивчення фінансової системи як складного фінансово-правового й економічного явища, досягнення консенсусу в розумінні структури і змісту як результату уніфікації логіки пізнання цього явища дозволить отримати чітке розуміння правової та економічної природи фінансової системи, що матиме значний вплив на розвиток фінансової науки, науки фінансового права, фінансового законодавства та практики їх використання.

Як бачимо вище, українські вчені мають різні погляди на це комплексне фінансово-правове явище, характеризуючи його за тими ознаками, які, на їхню думку, є найбільш значущими. Існування різних інтерпретацій концепції фінансової системи зумовлено методологічним підґрунтям дефініцій, що використовуються в будь-якій галузі знань. Водночас неоднозначність у розумінні системи зумовлена відсутністю правового визначення цього поняття й самої структури фінансової системи. Щоб зрозуміти природу фінансової системи, необхідно шляхом класифікації виділити її елементи, вивчити сутність кожного виділеного елемента, визначити загальні та специфічні ознаки цих елементів і на цій основі об'єднати ці елементи фінансової системи в єдине ціле поняття фінансової системи.

Для того щоб роз'яснити зміст та визначити структуру фінансової системи, необхідно визначити методологічні засади розуміння її сутності. Перший крок повинен бути спрямований на розуміння цієї системи як статичного або динамічного фінансово-правового явища. Динамічна особливість вимагає постійної мінливості, змінюваності, руху і розвитку. Якщо ми будемо сприймати фінансову систему як динамічне фінансово-правове явище, то воно може бути розглянуто як сукупність фінансових або правових відносин. З економічної точки зору фінансова система

є динамічною, складною і відкритою, оскільки вона відображає постійний рух грошових коштів між її суб'єктами. У цьому сенсі її розглядають як комбінацію фінансових відносин щодо розподілу й перерозподілу валового внутрішнього продукту або через призму перетворення заощаджень на інвестиції.

Однак така комбінація є нічим іншим, як системою фінансових правовідносин, сферою походження яких є фінансова діяльність держави. Фінансова діяльність держави як сфера виникнення і розвитку фінансових відносин і виду юридичної діяльності є різновидом публічної або приватної діяльності, опосередкованою законом, що здійснюється шляхом спеціальних юридичних дій, операцій і процедур, спрямованих на реалізацію специфічних завдань та функцій для задоволення публічних і приватних потреб та інтересів.

Таким чином, розуміння фінансової системи як динамічного фінансово-правового явища призводить до ототожнення або змішування цього поняття з такими дефініціями, як система фінансових правовідносин або фінансова діяльність.

Загалом із юридичної точки зору здається доцільним розглядати фінансову систему як статичний, стабільний, але доволі умовний набір певних елементів. Ці елементи, включаючи наявні концепції фінансової системи, можуть бути суб'єктами або об'єктами. Утім, щодо суб'єктів існують деякі застереження, оскільки сукупність суб'єктів залежно від фінансово-правової структури може варіюватися:

- система фінансових органів (у широкому сенсі – система суб'єктів фінансової діяльності), якщо врахувати організаційно-правові аспекти та розглянути їх суб'єкти фінансової діяльності;

- суб'єктний склад фінансових правовідносин із точки зору встановлення між ними правовідносин щодо об'єкта, що призводить до реалізації їх суб'єктивних фінансово-правових обов'язків.

Розуміння фінансової системи з точки зору застосування постсуб'єктної концепції призводить до змішування понять фінансової системи із системою фінансових органів (суб'єктів фінансової діяльності) або суб'єктивним складом фінансових правовідносин.

На нашу думку, щоб охарактеризувати фінансову систему та дати їй універсальну дефініцію, що відрізнятиме її від інших споріднених понять, необхідно виходити з її розуміння як системи об'єктів, що визначають сферу застосування її фінансово-правового явища. Наведене вище підтверджується тим фактом, що, розуміючи об'єкт теоретично, пізнання (мислення) рухається від явища до його сутності, послідовно розкриваючи його різні аспекти і взаємозв'язки, відображаючи їх у відповідних діалектичних категоріях, що є формами діалектичного мислення в цьому процесі. Цей об'єкт веде до фінансових правовідносин між суб'єктами фінансової діяльності, у результаті якої виникають і розвиваються фінансові правовідносини, сферою яких є фінансова діяльність. Цей підхід передбачає, що фінансова система – це система (сукупність) фінансів, що своєю чергою підтримує обґрунтованість використання об'єктивної концепції для її розуміння.

Фінансова система – це складне, багатогранне, фінансово-правове явище, що складається з підсистем (типів, класів) нижчого рівня, природа і зміст яких є предметом наукових дискусій. Повертаючись до підсистем (типів) фінансової системи, на нашу думку, їх можна розділити на дві великі групи: публічні (державні) і приватні фінанси (підсистема першого рівня).

На другому рівні в рамках державних фінансів важливе місце посідає бюджетна система як поєднання державного та місцевого бюджетів і як сукупність фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, що здійснюються відповідними державними органами та органами

місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду (сукупність централізованих фондів).

Відповідно до законодавства податкова система – це сукупність загальнодержавних та місцевих податків та зборів, що стягуються в порядку, встановленому Податковим кодексом України [7]. Структурно податкова система включає в себе ієрархічну сукупність усіх податків та інших обов'язкових платежів і за своїм змістом є сукупністю таких платежів для формування централізованих і децентралізованих фондів (податкові надходження або фонди).

Вивчаючи фінансову систему методологічно, важливо визначити, чому фінансова система є саме системою, а не кількома непов'язаними між собою елементами. Це призводить до необхідності виявлення характеристик, що розкривають її системність. Для того щоб сформувані цілісну наукову картину фінансової системи, необхідно не тільки виявити її елементи, а і розкрити їхню внутрішню закономірність і відносини. Ця закономірність виражається в розвитку фінансових правовідносин, що є юридичною формою фінансової діяльності. Під час цього розвитку відбувається зміна фінансово-правових відносин, що призводить до зміни юридичних осіб, методу правового регулювання і правового режиму об'єктів правовідносин.

Під час розвитку фінансових правовідносин фінанси як їх об'єкт, не змінюючи своєї форми (грошові ресурси), змінюються за видом, що своєю чергою впливає на встановлення правового режиму нормами фінансового права.

З економічної точки зору фінансова система країни включає в себе три ключові сфери: державні фінанси, фінанси домогосподарств і фінанси підприємств, які тісно взаємопов'язані між собою. Зіставивши ці три сфери з правовим підходом, державні фінанси визначаються як публічні фінанси, тоді як фінанси домогосподарств і фінанси підприємств належать до групи приватних фінансів. До державних фінансів належать державний та місцеві бюджети, що регулюються Бюджетним і Податковим кодексами України [8; 7], державний кредит, який також регулюється Бюджетним кодексом [8], оскільки він займається проблемою формування зовнішнього та внутрішнього бюджетного дефіциту. Окрім того, сфера державних фінансів (публічних фінансів) включає державні цільові фонди, функціонування яких регулюється спеціальними Законами України, серед яких можна виокремити такі: Закон України № 1788-ХІІ «Про пенсійне забезпечення» від 05.11.1991 р. [9], Закон України № 1105-ХІV «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 23.09.1999 р. [10], Закон України № 1533-ІІІ «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» від 02.03.2000 р. [11].

Приватні фінанси представлені фінансами домогосподарств і фінансами підприємств. Функціонування останніх визначається Господарським кодексом України [12] та іншими законами, що регулюють діяльність різних видів суб'єктів господарювання.

Як зазначалося вище, фінансовий ринок не розглядається як сфера фінансової системи. Відповідно до загальноприйнятого підходу у вітчизняній економічній науковій літературі, фінансовий ринок є обслуговуючим елементом фінансової системи. Цей елемент фінансової системи вимагає повної гармонізації з міжнародно-правовими актами. Перелік основних Законів України, що регулюють, з одного боку, функціонування окремих суб'єктів фінансової діяльності, а з іншого боку, встановлення між ними правовідносин, є досить значущим. Фактично існує окремий закон і низка нормативно-правових актів стосовно функціонування кожного суб'єкта фінансової діяльності. Важливо не тільки координувати дію цих правових інструментів, але й також погодити їх із міжнародними стандартами. Унесення таких змін до законодавства можливе з юридичної точки зору. Окрім того, для такого переходу важливо мати й економічні передумови.

Насамперед це стосується Закону України № 2121-III «Про банки й банківську діяльність» від 07.12.2000 р. [12], який потребує перегляду з урахуванням вимог Базельського комітету по банківському нагляду та виконання законодавчих норм і правил «Базеля III» [13]. Окрім цього, необхідно внести зміни в Закон України № 85/96-ВР «Про страхування» від 07.03.1996 р. [14] із точки зору його відповідності Solvency II [15]. Запровадження правових норм цих міжнародних документів потребує суттєвого збільшення капіталізації вітчизняних банків та страхових компаній, чого неможливо досягти миттєво, оскільки потрібен час для того, щоб їх власники накопичили значні суми капіталу. Окрім того, слід мати на увазі, що стрімке зрос-

тання капіталу не завжди вигідно для фінансової системи країни загалом.

Висновки. Інтерпретація фінансової системи у світі суттєво відрізняється від тієї, що надається українськими експертами. В Україні характерною рисою розвитку фінансової системи є значна роль державних фінансів та домінування суб'єктів фінансової діяльності, що є в суспільному надбанні. Сьогодні значною проблемою є необхідність наближення українського фінансового законодавства до вимог міжнародно-правових актів, зокрема у сфері регулювання фондового ринку, банківської і страхової діяльності. Проте гармонізація правових аспектів неможлива без формування економічної основи для реалізації прийнятого законодавства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Tseng, Kuo-Cheng. The aftermath of financial crisis and great recession and what to do about them. *Investment Management and Financial Innovations*. 2015. Vol. 12(1). P. 9-18. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=imfi_2015_12_1_3.
2. La Porta, R., Lopez-de Silanes, F., Shleifer, A., Vishny, R. W. Law and finance. *The Journal of political economy*. 1998. Vol. 106(6). P. 1113-1155. URL: <https://www.jstor.org/stable/10.1086/250042> (last accessed: 25.10.2021).
3. Finkler, S. A. *Financial Management for Public, Health, and Not-for-Profit Organizations*. Upper Saddle, NJ : Pearson Prentice-Hall. 2004. Vol. 2nd ed. 636 p.
4. Нестеренко А.С. Фінансова система України : правова характеристика та законодавче регулювання : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Нац. ун.-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2014. 455 с.
5. Запольский С. В. Дискуссионные вопросы теории финансового права. Монография. Москва : РАП. Эксмо, 2008. 160 с. URL: <https://ua1lib.org/book/3011488/b23cca?id=3011488&secret=b23cca> (дата звернення: 26.10.2021).
6. Загородній А.Г., Вознюк Г.Л., Смовженко Т.С. Фінансовий словник, 4-те вид., випр. та доп. Київ : «Знання», 2002. 566 с.
7. Податковий кодекс України: Закон України № 2755-VI від 02 грудня 2010 р. (у редакції від 01 серпня 2021 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 30.10.2021).
8. Бюджетний кодекс України: Закон України № 2456-VI від 08 липня 2010 р. (у редакції від 29 вересня 2021 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (дата звернення: 30.10.2021).
9. Про пенсійне забезпечення: Закон України № 1788-XII від 05 листопада 1991 р. (у редакції від 14 серпня 2021 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1788-12#Text> (дата звернення: 30.10.2021).
10. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України № 1105-XIV від 23 вересня 1999 р. (у редакції від 14 серпня 2021 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105-14#Text> (дата звернення 30.10.2021).
11. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття: Закон України № 1533-III від 02 березня 2000 р. (у редакції від 14 серпня 2021 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1533-14#Text> (дата звернення 30.10.2021).
12. Про банки й банківську діяльність: Закон України № 2121-III від 07 грудня 2000 р. (у редакції від 05 серпня 2021 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text> (дата звернення: 31.10.2021).
13. Basel III: international regulatory framework for banks. URL: https://www.bis.org/bcbs/basel3.htm?m=3_14_572 (дата звернення: 31.10.2021).
14. Про страхування: Закон України № 85/96-ВР від 07 березня 1996 р. (у редакції від 01 серпня 2021 р. (дата звернення: 31.10.2021).
15. Directive 2009/138/EU of the European Parliament and of the Council of 25 Nov. 2009 on the taking-up and pursuit of the business of insurance and reinsurance (Solvency II). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex%3A32009L0138> (дата звернення: 31.10.2021).